

WAARNEMINGEN UIT DE LAATSTE VIJF JAAR BOOMMARTERS, ZEKER WETEN!

Gerard Müskens

Sinds 1981 worden door het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO, voorheen RIN) in Arnhem waarnemingen van boommarters in Nederland verzameld. In dat kader hebben we tot nu toe bijna 150 dood aangetroffen dieren, vooral verkeersslachtoffers, onderzocht. Daarbij werd onder meer gelet op geslacht, leeftijd en voortplanting. Hier geven we een overzicht van alle vondsten, vangsten en waarnemingen van boommarters uit de periode 1989-1993, voor zover ze vóór half januari 1994 bij ons bekend waren. Daarmee ontstaat een beeld van hun actuele verspreiding.

Figuur 1 toont alle vindplaatsen van 'zekere' boommarters *Martes martes* uit de periode 1989-1993. Met 'zekere' boommarters worden vondsten bedoeld die zijn gecontroleerd door mensen die de boommarter goed kennen (meestal is er ook sectie verricht) en vangsten en waarnemingen van dieren waarvan de soortspecifieke kenmerken konden worden vastgelegd op foto of film.

In Nederland zijn de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug de boommartergebieden bij uitstek. Vooral in het laatste gebied is een flinke uitbreiding vastgesteld in vergelijking met de periode vóór 1989 (Müskens & Broekhuizen 1992). In het noorden van Nederland, inclusief het gebied oostelijk van de IJssel bij Zwolle, komen de meldingen uit de jaren 1992-1993 vooral uit de omgeving van Diever in Drenthe. In de drie voorgaande jaren waren de vindplaatsen meer verspreid over dit gebied (toeval?). In het zuiden, ten zuiden van de Rijn, wordt slechts incidenteel een boommarter gemeld. Het is niet waarschijnlijk dat zich hier de laatste jaren nog een populatie handhaaft. De vondsten in de oostelijke Betuwe en Montferland hebben mogelijk betrekking op zwervers vanuit de Veluwe. Voor de boommarters die bij Valken-

burg en Goirle werden gevonden ligt het meer voor de hand dat ze vanuit de Ardennen kwamen, maar zeker is dat niet. Uit het oosten van Nederland werden alleen enkele boommarters gemeld uit een klein gebied in het noordoosten van Twente. Hetzelfde geldt tenslotte voor enkele meldingen uit het westen van Nederland, in Kennemerland. Waarschijnlijk betreft het hier in beide gevallen zeer kleine populaties.

Aantal meldingen

Het totaal aantal vers dood gevonden dieren in de jaren 1989-1993 bedroeg 105. Tweemaal werd een levende boommarter gevangen, eenmaal werd een passerend volgroeid exemplaar gezien, eenmaal lag een boommarter te slapen in het leghok van enkele door hem doodgebeten kippen en tienmaal werd een nest met jongen gevonden. Van deze nestvondsten werden er één in 1991, drie in 1992 en zes in 1993 gedaan. Deze sterke toename van meldingen van nesten is voornamelijk het gevolg van de activiteiten van de Werkgroep Boommarter Nederland! Het aantal dode boommarters dat per jaar wordt gevonden schommelt nogal. Het lijken er de laatste jaren meer te worden maar waarschijnlijk is ook deze toename een gevolg van de toegenomen belangstelling voor dit geheimzinnige dier. Ook kan de bekendheid met het lopende onderzoek op het IBN en van

Figuur 1. Vindplaatsen van alle 'zekere' boommarters uit de periode 1989-1993.

de Werkgroep aan de toename hebben bijgedragen.

Figuur 2 laat zien hoe de vondsten, vangsten en waarnemingen zijn verdeeld over de maanden van het jaar. De nestvondsten met jonge dieren werden alle in juni gedaan. Van de dood gevonden dieren werd bijna de helft (45%) in de maanden juni, juli en augustus gevonden. In januari en februari werden er vrijwel geen boommarters dood gevonden (4%).

Voortplanting

Van de 60 'zekere' boommarters die werden gevonden in 1992 en 1993, is van 57 dieren de voortplantingsstatus bekend. Of een doodgevonden vrouwtje

al eens jongen heeft gehad kan men vaak aan de tepels, maar altijd aan de baarmoeder zien. Door een dracht wordt de baarmoeder groter en gespierder. Meestal kan men aan de littekens, die de placenta's achterlaten op de baarmoederwand, zien hoeveel jongen er bij de laatste dracht zijn geweest.

Mannetjes die geen 'rijp' sperma hadden en waarvan de testikels nog niet 'op gewicht' waren, worden als niet-reproductief beschouwd. In het veld kan de

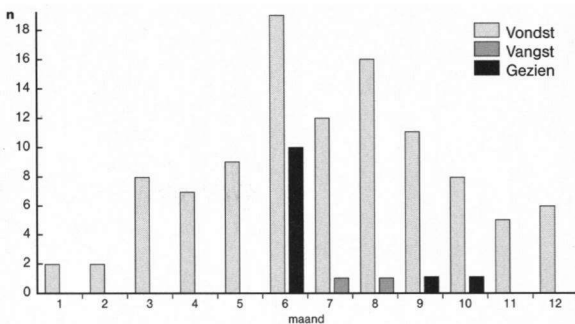
voortplantingsstatus soms ook uit de waarnemingssituatie worden afgeleid. Wanneer men een nestboom met jongen vindt, mag men aannemen dat het volwassen dier dat in dezelfde holte leeft en de prooien aanbrengt een reproducerend vrouwtje is. Als men jonge, nog niet of nauwelijks volgroeide boommarters vindt, in een periode dat ze zich zeker nog in het leefgebied van de moeder ophouden (maart tot en met juli), dan kan men aannemen dat in het betreffende gebied ook een reproduce-rend vrouwtje aanwezig is, of tenminste is geweest.

Figuur 3 geeft de plaatsen weer van de boommarters uit 1992 en 1993 waarvan de voortplantingsstatus bekend was.

Veluwe en Utrecht

Voor de Veluwe werd in de jaren 1992 en 1993 op twaalf duidelijk verschillende plaatsen de aanwezigheid van jongen of van reproductieve vrouwtjes vastgesteld. In beide jaren werd één nest op vrijwel dezelfde lokatie gevonden. Het ligt voor de hand dat naast de vijf gelokaliseerde zekere nestplaatsen en een zevental waarschijnlijke voortplantings-plaatsen, er nog veel meer nesten zijn geweest. Op vier plaatsen werd een dood mannetje met spermatogenese gevonden. Hoewel er dus veel aanwij-zingen voor voortplanting waren op de Veluwe, had toch slechts 40 % van alle 32 boommarters die daar en in de nabije omgeving dood gevonden werden, aan de reproductie deelgenomen.

Ook op de Utrechtse Heuvelrug heeft in 1992 en 1993 op diverse plaatsen met zekerheid voortplanting plaatsge-vonden. Bij Baarn werd in 1992 een nog niet zelfstandig jong doodgereden en op dezelfde plaats in 1993 een oud, geslachtsrijp mannetje. In de buurt van Doorn werd zowel in 1992 als in 1993 een nestboom met een vrouwtje en minstens twee jongen vastgesteld. Op het zuidoostelijk deel van de Utrechtse Heuvelrug werd tussen Overberg en Amerongen in juni 1993 een zogend vrouwtje doodgereden, op vrijwel dezelfde plaats als waar in augustus 1992 al een eerstejaars vrouwtje veron-gelukte. Verder werden in de omgeving van de Amerongse berg twee geslachts-rijpe mannetjes doodgereden en twee niet geslachtsrijpe mannen bij Doorn en Maarsbergen. Uit al deze gegevens blijkt dat zich thans ook op de Utrechtse Heuvelrug een zich voort-plantende populatie boommarters op-

Figuur 2. Verdeling van de vondsten, vangsten en waar-nemingen over de maanden van het jaar.

Vrouwtje boommarter kijkt uit nestboom, bij Diever (Dr).
Foto Dick Klees

houdt die waarschijnlijk in verbinding staat met die op de Veluwe (Broekhuizen et al. 1989).

Overig Nederland

Voor de populatie in het noorden van Nederland bestaat weer enige hoop, nu er herhaaldelijk voortplanting is gecon-stateerd. In 1992 werd in de omgeving van Diever een jonge, niet zelfstandige boommarter als prooi op een buizerd-nest gevonden (Bijlsma 1993a en b). Ook werd daar een geslachtsrijp man-netje gevonden, doodgebeten door een

Figuur 3. Vindplaatsen van boommarters uit 1992 en 1993 waarvan de voortplantingsstatus bekend is.

hond of een vos. In 1993 werd eveneens bij Diever een vrouwtje met vier jongen waargenomen (Quist 1993). De boommarters die in Gaasterland (Elahuizen) en bij Zwolle werden gevonden waren jonge, nog niet geslachtsrijpe mannetjes en vermoedelijk zwervers. In Twente werd bij Denekamp in 1993 een vrouwtje doodgereden dat al eens jongen had geworpen. Vrijwel op dezelfde plaats werd bijna één week later een onvolwassen dier dood gevonden. Het lijkt voor de hand te liggen dat beide dieren tot één gezin behoorden. Tevens kan dit moederdier ook de moeder zijn geweest van het jong dat in 1991 op vrijwel dezelfde plaats werd doodgereden (Müskens 1992). Het is nu wel de vraag of er hier

nog voldoende boommarters aanwezig zijn voor een uitbreiding van de populatie.

Hoewel in Noord-Brabant bij Goirle een geslachtsrijp mannetje werd doodgereden, zijn er geen verdere aanwijzingen voor de aanwezigheid van een zich voortplantende populatie in deze provincie. Datzelfde geldt voor Limburg. Ook voor West-Nederland geldt dat er nog steeds geen waterdicht bewijs is dat de boommarters zich hier ook werkelijk voortplanten. De vondst van twee nog

Boommarter op de besneeuwde bosbodem.

Foto Dick Klees

vrij jonge, maar toch al geslachtsrijpe mannetjes en een aantal veldwaarnemingen van boommarterachtige dieren (Timmermans & Melchers 1992), doen de hoop hierop echter wel toenemen.

Conclusie

De vondsten van reproductieve en jonge boommarters wijzen op de aanwezigheid van populaties die zich voortplanten; we moeten echter wel bedenken dat iedere vondst van een dode boommarter betekent dat er daarna weer één minder is. Doordat we eigenlijk geen flauw idee hebben van het aantal boommarters dat in de verschillende delen van het land werkelijk aanwezig is, is het ook moeilijk om de ernst van het verlies aan boommarters door het verkeer goed in te schatten. Het lijkt echter niet overdreven om te stellen dat de boommarterstand buiten de grote bosgebieden van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug uitermate kwetsbaar is en dat we voor het voortbestaan van die kleine populaties geen enkele garantie hebben.

Bijlsma, R.G., 1993b. De Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.

Muskens, G.J.D.M., 1992. Boommarters in Nederland in 1991. Zoogdier 3(1):19-21.

Muskens, G.J.D.M. & S.Broekhuizen, 1992. Boommarter. In: S. Broekhuizen, B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen (red.), Atlas van de Nederlandse zoogdieren, 3e herziene druk, p. 165-171. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.

Quist, M., 1993. De vondst van een jonge boommarter als prooi op een buizerdnest. De Takkeling 1(1):21-22.

Timmermans, G. & M.Melchers, 1992. Boommarters in Velzen. Zoogdier 3(4):33-34.

Dit artikel is ook verschenen in "Marterpassen II", de dikke jaarbrief van de Werkgroep Boommarter Nederland (adres zie achterin) over 1993. Deze jaarbrief staat vol waarnemingen, verhalen en excursieverslagen, en is te bestellen bij het bureau van de VZZ voor f 15,- (incl.porto).

Literatuur

Broekhuizen, S., G.Muskens & J.Swart, 1989. Verbindingswegen voor dassen en boommarters in de Gelderse Vallei. Natuur en Milieu 13(5):4-7.

Bijlsma, R.G., 1993a. De rollen omgekeerd: Buizerd pakt boommarter. Limosa 66(3):124-125.

Gerard J.D.M. Muskens, IBN,
Kemperbergerweg 67, Arnhem.
Tel.: 085-452991. Postadres:
Postbus 23, 6700 AA
Wageningen